

Sidillà, de vil·la romana a aglomeració medieval

Els resultats del projecte de recerca dut a terme els últims quatre anys a Sidillà (Sant Llorenç de les Arenes, Foixà, Baix Empordà) demostren l'existència d'una ocupació romana, una necròpolis amb enterraments des de finals del segle IV fins molt a inicis del segle XII, la construcció d'una església a inicis del segle X i l'organització al seu entorn d'un poblat existent fins que la duna al·luvial cobrí tot el jaciment a finals del segle XI i provocà el trasllat de la població a Sant Llorenç de les Arenes i el consegüent i inexorable abandonó del lloc.

Text > **GISELA RIPOLL, FRANCESC TUSET I JOSEP BENSENY**, professors d'arqueologia de la Universitat de Barcelona
Inma Mesas, arqueòloga

El conjunt arqueològic de Sidillà, l'antic *Sidilianum*, és conegut des de mitjans del segle passat, però no va ser fins a finals de l'any 2014 que van començar-ne els treballs de recuperació. Totes les accions dutes a terme ofereixen avui dia una visió completament nova del jaciment.

Sidillà s'estén sobre el puig Margodell, un turó esperonat de roca sedimentària de gres de quasi 200 metres de llargada per 40 metres d'amplada i 36 metres sobre el nivell del mar. A l'antiguitat estava vorejat, a l'oest, per estanyols, i a l'est, per la plana d'inundació del riu Ter. Avui està cobert per la sorra i per un dens bosc de pins, roures, romegueres i alzines plantats a finals del segle XIX per fixar la duna. Un espai natural d'una gran bellesa.

El nom del lloc deriva d'un antropònim llatí amb diverses grafies, segons la documentació medieval: *Sidilianum*, *Siciliano*, *Cizilano*, *Scidilan* o bé *Cidiliano*. De ben segur que aquest topònim és resultat del nom de l'antic propietari de l'explotació agropecuària.

L'església delimita el sud del conjunt, el poblat s'estén al nord de l'edifici eclesiàstic i l'extrem septentrional està atermenat per un edifici, dit de Sant Sebastià, i que ara sabem que a inicis de l'antiguitat tardana va tenir ús funerari com a mausoleu.

>> Ortofotografia del poblat, l'església, la façana oest i la façana sud de Sidillà.
 (Font: ECLOC. JOSEP BENSENY.)

>> Església de Sant Romà de Sidillà. Interior de l'edifici en el procés d'excavació de 2015. Fotografia presa d'oest a est. (Font: ECLOC. Núria OLIVÉ.)

Diferents elements permeten confirmar l'existència, almenys ja als segles II i III dC, d'una vil·la romana que s'estén per tot el turó, especialment al sector sud. Els diversos canvis de la meandrificació del riu Ter provocaren la formació d'importants sediments sorrenços que començaren a cobrir el poblat i obligaren els habitants de Sidillà (en la seva fallida lluita contra la duna) a traslladar-se al veïnat de Sant Llorenç de les Arenes a finals del segle XI.

Recuperació el 2014

L'any 1983, es desenterraren l'església i el poblat, i la Diputació de Girona construí una coberta. No obstant això, Sidillà restà en l'abandó fins que l'any 2014 va ser declarat Espai de Protecció Arqueològica (EPA) i l'Ajuntament de Foixà, el Servei de Monuments de la Diputació de Girona, el Servei d'Arqueologia i Paleontologia del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el programa Romànic Obert de l'Obra Social "la Caixa" i la Universitat de Barcelona, en el marc d'un projecte de recerca concedit per la Generalitat de Catalunya (ECLOC/2014-2017), emprengueren la recuperació científica i patrimonial d'un dels jaciments més emblemàtics per al coneixement de l'hàbitat i la xarxa parroquial de Catalunya entre l'antiguitat tardana i els temps a l'entorn de l'any 1000.

L'església és un edifici amb orientació est-oest, de planta rectangular amb

capçalera quadrangular. La llargada és de 17,34 metres, l'amplada, de 5,36 metres a la nau i de 4,30 metres a l'absis, i l'alçària, de 3,5 metres. Està construïda amb maçoneria lligada amb morter i coberta amb volta de canó. L'empremta de l'encanyissat entreteixit de les cintres per construir les voltes està molt ben conservada. La nau presenta un arc faixó i l'arc triomfal emfatitza l'accés a l'absis. Tres portes, una al nord, una a l'oest i l'altra al sud, permetien l'accés a l'edifici, encara que no varen funcionar coetàniament.

Els textos medievals de finals del segle X i del segle XI esmenten el lloc de Sidillà, i se cita per primera vegada el nom de la parròquia de Sant Romà al testament del clergue Bernat Belel (1065), que donà les seves propietats a la seu episcopal de Girona. Coincideix amb l'episcopat de Berenguer Guifré, que professava veneració per sant Romà. La deformació popular ha donat lloc a Sant Romanç o Romans, que no té res a veure amb els documents medievals.

Les intervencions arqueològiques confirmen l'edificació de l'església en un indret amb presència d'elements precedents, com és una tomba monumental just a tocar de la façana nord de l'església, amb una cronologia dels segles IV al VI. La construcció de l'edifici religiós, tal com el veiem avui dia, trenca aquesta tomba monumental i es dota d'un paviment de morter corregut

>> Façana oest de l'església de Sidillà després de les intervencions de 2015 i 2016, amb el banc per a la cura dels morts contra la façana, les diferents tombes i els murs de l'estructura protegint l'accés oest.

(Font: ECLOC. GISELA RIPOLL.)

>> Modelització 3D de Sidillà: sector de l'església, estructura adossada a la façana oest i aglomeració d'espais d'ús domèstic. (Font: ECLOC. JOSEP BENSENSY.)

que ha estat descobert tant a la nau com a l'absis. Just sota el lloc on hi havia la taula d'altar es va trobar (construïda en pedra tova de traverti) la caixa de relíquies buida. Quan la població es traslladà a Sant Llorenç de les Arenes, a finals del segle XI, és possible que també hi portessin les relíquies. Aquesta església d'inicis del segle X funcionà amb dues portes, l'una al nord i l'altra al sud. Poc temps després es produí una remodelació arquitectònica i litúrgica a l'interior: nova pavimentació amb grans lloses de gres, construcció d'un banc continu al voltant de la nau per als fidels, sobreelevació de l'absis, ampliació de l'espai litúrgic del santuari (l'anteabsis per al clergat) delimitant-lo amb una estructura transversal, tancament de la porta nord i remodelació de la porta sud. Els canvis coincideixen amb la reorganització i implantació de la xarxa parroquial.

A la façana oest de l'església, s'han descobert un alt nombre d'enterraments d'adults i d'infants datats d'abans i després de l'any 1000, segons el mètode de datació del carboni 14. Un d'ells portava una sivella de cinturó de bronze. El banc construït a l'exterior i adossat a la façana servia per a la cura dels morts, i referma la funció funerària dels peus de l'església. No obstant això, la progressiva i irremeiable invasió de la duna obligà a obrir una nova porta a la façana oest. L'accés es protegí amb la construcció

d'uns murs de quasi dos metres d'alçària que alhora amortitzaven l'espai funerari. La troballa d'un diner de tern de Jaume I emès a Barcelona el 1270, en nivells de rebliment, confirma la freqüentació esporàdica del lloc molt entrada la segona meitat del segle XIII.

El poblat

El poblat, situat a la banda nord de l'església, està format per un tram de setze espais que ocupen una superfície de 612 metres quadrats. Se'n desconeix l'extensió total, però sens dubte, i segons els resultats de les prospeccions geofísiques, es limitava a l'indret que ocupa ara i s'estenia uns quants metres més per les bandes est i oest del turó. Va ser desenterrat en part a la dècada de 1980, però després es va abandonar i, en conseqüència, es va perdre gran part de la informació.

Les excavacions han permès, no obstant això, comprendre el procés de formació, ús i abandó de l'aglomeració. El primer moment correspon a una necròpolis, la mateixa que apareix a la façana oest de l'església, però aquí funcionà fins a mitjans del segle X, moment en què es van començar a construir els diferents espais, o almenys el nombre més gran d'habitacions conegudes fins avui.

Els diversos àmbits són bastits directament sobre la roca natural de gres amb maçoneria de pedres lliga-

des amb terra, amb grans blocs a la base. En algunes habitacions els murs, de 0,60 metres d'amplada, es conserven fins als 2 metres d'alçària. Les cobertes devien ser vegetals, perquè no queda rastre de cap altre tipus de material. Les habitacions, quasi sempre rectangulars i de diferents mides, entre 10 i 20 metres quadrats, sovint amb angles cantoners arrodonits, es comunicaven les unes amb les altres i la circulació es feia mitjançant corriols. El material ceràmic d'ús domèstic trobat és particularment abundant pel segle X i en cap cas sobrepassa el segle XI. L'ús i la funció de cadascun dels espais està en procés d'estudi, però és versemblant pensar que van servir com a habitatge, galliner, corral, graner i per a la recollida de petits ramats. Alguns animals van ser abandonats i les portes, tapiades, testimoni de l'intent fallit dels pobladors de frenar l'avanç de la duna. La important acumulació de sorra, que es precipità a finals del segle XI, colgà l'església i el poblat, que en localitzar-se a sotavent de la duna, presenten les acumulacions més grans de sorra de tot el jaciment. En alguns punts arriba als 3 metres d'alçària.

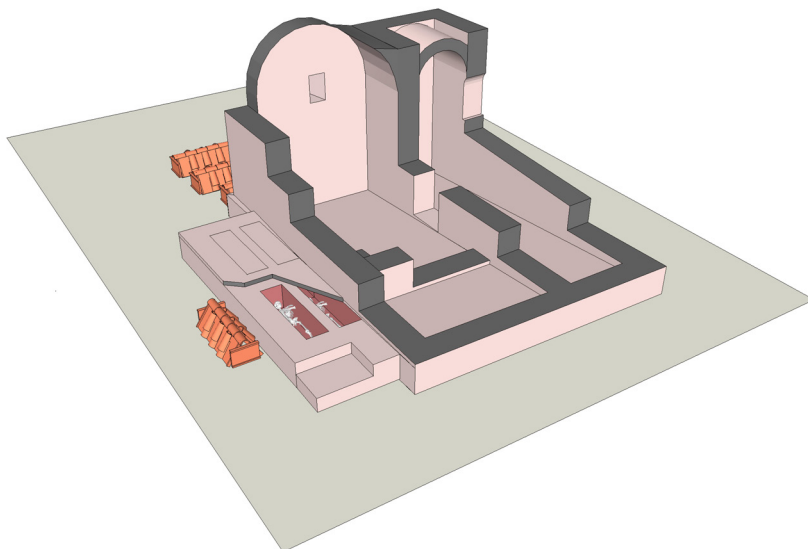
Els habitants de Sidillà, després de ser traslladats a Sant Llorenç de les Arenes, van continuar preservant la memòria del lloc i enterrant els seus morts al bell mig de la sorra, però no més enllà de finals del segle XI i primers anys del

>> Treballs d'excavació al sector del poblat de Sidillà durant la intervenció de 2016.
(Font: ECLOC. GISELA RIPOLL.)

>> Edifici funerari al nord del puig Margodell en finalitzar la intervenció arqueològica de setembre de 2017. (Font: ECLOC. GISELA RIPOLL.)

segle XII, segons indiquen les datacions del carboni 14. El silenci de les fonts és rellevant al segle XII, però els textos del segle XIV recorden la parròquia de Sant Romà i l'hàbitat de Sidillà.

L'edifici funerari de Sant Sebastià

L'edifici funerari, dit de Sant Sebastià, delimita l'extrem nord del puig Margodell. Els habitants de la contrada en deien *torre*, *capella* o *sagristia*, un apel·latiu, sens dubte, d'època moderna. Avui sabem que és un mausoleu.

La construcció és de planta rectangular, fraccionada en dos espais longitudinals en sentit nord-sud, tots dos coberts amb volta de canó. Mesura 8,43 metres per 6,50 metres i ocupa una superfície de 54,8 metres quadrats. El mur nord conserva una alçària de 4,40 metres. L'edifici, de maçoneria regular lligada amb morter i aparell d'espiga, s'alça sobre una banqueta. Tant pels forats de la bastida com per les dades arqueològiques sabem que tenia dos nivells, dotats, almenys el segon, d'un paviment de rajoles de ceràmica (les rajoles romanes *pedale*) de 30 centímetres per 30 centímetres, sovint amb marques digitals amb forma d'aspa.

L'edifici va ser projectat i bastit amb tot de tombes al voltant, cosa que posa en relleu la seva funció funerària. Algunes de les sepultures estan especialment ben construïdes, amb caixa i folrades d'*opus signinum*, i n'hi ha una que proporciona una datació radio-carbònica de finals del segle IV - inicis del segle V. Tot indica que ens trobem davant el mausoleu del propietari de la vil·la, *Sidilianus* o *Sicilianus*, i la seva família. L'arrasament i l'abandó no van impedir-ne la freqüentació esporàdica, tal com testimonia una petita llar de foc al sector sud del mausoleu. No obstant això, igual que el poblat i l'església, l'edifici va quedar indefectiblement colgat per la sorra de la duna entrada la segona meitat del segle XI.

La continuïtat del projecte de recerca permetrà definir les estructures romanes i establir la seqüència entre la vil·la romana, l'església de l'antiguitat tardana i l'aglomeració medieval al voltant de la *parrochia* de *Sidilianum*.

>> Proposta de restitució de l'edifici funerari nord de Sidillà, a càrrec de Gisela Ripoll, Francesc Tuset, Josep Benseny i Inma Mesas.
(Autoria: JOSEP BENSENY)